

Fr. Prešern.

Slavnostni govor dr. M. Murka pri Prešernovi devetdesetletnici na Dunaji,
dne 3. grudnia 1890.¹⁾

rago je naš narod poplašal predrznost, da se je naselil daleč v Alpah, v katerih marsikatero ime priča o njegovi nekdanji razširjenosti; vendar, kar mu je ostalo, navdaja ga lahko s ponosom; mogočni slovanski narodi nimajo tako veličanstvene in tako lepe domovine kakor naš narodič, tako raznovrstne na malenkostnem prostoru kakor on. Ali tudi ta narod sme se pokazati svojim bratom; okrožen od dveh po kulturi in velikosti mogočnih narodov brani svoj jezik in domovino po svojih močeh ne samo za sebe, ampak tudi za one, ki so za njim.

Bilo bi krivo tožiti samo o naši bridki osodi. Od bogate narave podpirana nadarjenost, sosodstvo z omikanimi življi in posebna sreča podarile so nam rano precej mož, ki so narodu bistrili um in blažili srce. Le poglejmo v ne zastonj slavljen Gorenjsko stran: tam se je rodil oče slovenski pesni V. Vodnik, pospešitelj naše proze Ravnikar, »velikan učenosti« Kopitar, naš ponos pred slovanskim svetom, M. Čop, poznavalec vseh svetovnih literatur, ki je imel najboljši vpliv na prvi slovenski lepoznavski list, Kranjsko Čebelico, posebno pa na našega današnjega slavljenca Prešerna.

Devetdeset let je preteklo, odkar so Rojenice podarile prostim slovenskim starišem nenavadno dete in mu položile v zibelj največe duševne zaklade. Iz tega otroka se je razvil pod blagim vplivom raj ske okolice, zdravega jedra našega naroda, marljivega uka v Ljubljani in na Dunaji in občevanja z omikanimi prijatelji največi slovenski pesnik Fr. Prešern.

Kakor naš narod bilo je borno in prosto tudi Prešernovo življenje. Pegaz je bil vprežen v pravniški jarem, sreča mu ni bila mila, čutil je ko pravi pesnik neizmerno človeštvo gorjé. Prerano za nas, vendar ne za sebe preselil se je iz tega sveta, ko je nastopala zora nove, vendar kratke dobe l. 1848, tako da ni doživel nove prevare. Čez 40 let je minilo, odkar prebiva med nami samo njegov duh, ki se nam blišči v njegovih nebeških poezijah.

Teško je primerno govoriti o Prešernu, posebno pa v tako slavnostnem trenutku izražiti to, kar moreš le čutiti, ako bereš ali slišiš

¹⁾ Na izrecno željo gosp. pisatelja nismo izpremenili ničesar.

Ured.

plode njegove Muze. Da izpolnim nekoliko svojo nalogo, hočem se omejiti le na predmet: Kaj je Prešern Slovincem?

Imenujemo, kakor sem že cmenil, Prešerna največega slovenskega pesnika. To je mnogo! Ali pri malih narodih je lahko hitro kdo velik, saj imamo povsod toliko slavnih, zaslužnih in enakih mož. Nastane vprašanje, kaj pravijo oni, ki merijo Prešerna z veliko mero svetovne omike. Vendar lahko se pomirimo: kdor koli se je le količkaj seznanil s Prešernom, priznal je takoj, da je on velik pesnik sploh. Prvi, ki je Slovence opozoril, koga imajo v Prešernu, bil je Čeh — Čelakovský, dober poznavalec slovanskih literatur. A. Grün, ki je pri Nemcih na glasu ko eden iz boljših pesnikov svobodoljubne dobe, postal nam je s časom hud nasprotnik, ali svojega učitelja se ni nikoli odrekel: njegova krasna oda »an meinen Lehrer« priča, kaj je bil njemu Prešern. V našo dobo posvetil je odličen pisatelj hrvatski A. Šenoa Prešernovemu spominu »Karanfilj sa pjesnikova groba«. Prestavljali so Prešerna Hrvati in Srbi — bolje bi sicer bilo, da se kakor naj bliži bratje seznanjajo ž njim v izvirniku — Čehi in Rusi. Priznati moram, da sem čutil posebno radost, ko sem v Moskvi, v središču naroda, ki ima svojega Puškina in Lermontova, našel v imenitnem in dalekoglednem filologu, prof. E. Korši, navdušenega čestilca našega pesnika. Tudi eden iz novejših nemških pesnikov, E. Samhaber, nam je dokaj Prešernovih poezij pretolmačil; najlepše pa se Nemcem lahko pokaže velikost Prešernova, če se primerno izdajo in razglasijo njegovi nemški ali ponemčeni biseri.

V klasičnem Stritarovem vvodu k neklasični — Levstikovi izdaji po takem ni pretirano, ako se pravi, da bi se pred sodnjim stolom med narodi, ki so se vdeležili z izročeni talenti vesoljne človeške omike, smel brez strahu pokazati tudi naš mali slovenski z drobnimi bukvicami, s Prešernovimi poezijami.

Res, drobna knjižica, ali kaj vse tiči v nji, kako čisto zlato se tam nahaja!

Glavna reč nam je seveda vsebina. Berimo kaj koli v njegovih umotvorih, povsod se bomo čudili, kako naravno, priprosto in jasno je vse; k srcu nam grejo njegove poezije, ker »Iz srca so kalí pognale.« Zaradi tega ne najdemo pri njem ničesar prisiljenega in nategnenega, vse je v najlepši zvezi, kratko in jedrnato.

Ljubezen k svojemu ženskemu idealu mu je ko liričnemu pesniku seveda glavni predmet v pesmah, gazelah in sonetih, ali on nam resnično slika tudi čuvstva svojih bratov in sester, njih gorjé čuti še bolj nego oni sami, sveti so mu ideali omike, svobode in bratstva. Ne na-

hajamo mi pri njem na vsaki strani besed domovina, še manj pa narod, ali vendar kdo je tako prepričevalno opeval krasoto Bleškega in Bohinjskega jezera, naših snežnikov velikane, kdo je le mimogrede tako proslavil razne dogodke iz naše zgodovine?

Vzamimo celó njegove satire in zabavljice. Ostre so semtertje ali tudi resnične. Prešernova borba proti nepoklicanim pesnikom in kritikom, proti »uzmanju« iz drugih slovanskih jezikov, besede o abecednih vojskah do danes niso izgubile svoje veljave in je tudi ne izgubijo ne samo za nas, ampak tudi za širji svet, ker njegova slika boja med poezijo in prozo v »Novi pisariji« je res klasična. Hudobna pa njegova satira ni. Le poglejmo, kako dobrodušno, človeški in poetično je zavil on tako kočljiv predmet kakor sredovečno legendo o sv. Senanu. Primerjajte eno iz toliko slavljenih »Sieben Legenden« Gottfr. Kellera z enakimi predmeti in takrat bote videli, kako velik je naš pesnik.

Prešern ni omejen na malo naše obzorje. Kakor vsi veliki slovanski pesniki, učil se je tudi on mnogo in sicer od klasikov rimskih in grških, od sredovečnih in modernih, ali tudi on kaže svojo genialnost v tem, da je samostalen in izviren. Še niti k tej ali oni pesniški šoli ga ni mogoče prištevati. Prešern je gotovo sin romantike, posebno nemške, ker v njeni dobi je bil odgojen, njegov prijatelj Čop je to odgojo dopolnjeval, pri nekaterih umotvorih lahko dokažemo, da je posnemal oba Schlegla, veselje k raznim pesniškim oblikam je podedoval tudi od nemških romantikarjev. Vendar mi ne nahajamo nikjer pri Prešernu zaljubljenosti v sredovečni misticizem in fevdalizem, modnega navdušenja za katoličanstvo, opevanja in zagovarjanja pretiranostij v življenji.

Byron mu ni bil neznan, saj je celo začel predstavljati njegovo Parizino. Oba sta pevca disharmonije med idealom in življenjem, ali Prešern, ki tudi poje o sebi

»Oblak ne vé in val ne kam,
Kam nese me obup, ne znam.«

ve tudi »Pevcu« zdravilo:

Kakó
Bit' hočeš poet in ti pretežkó
Je v prsih nosit' ali pekél al' nebó!

Stanu
Se svojega spomni, trpi brez mirá!

Posnemal je Prešern, kakor znamo, posebno Petrarco, ali smelo lahko trdimo, da pri Prešernu ni soneta, ki bi bil le igrača. Nasprotno, ravno v tej obliki, ki je tako nevarna pesnikom ali pa jih stesnjuje,

je izražal Prešern najvzvišenejše misli; njegov »Sonetni venec« n. pr. je visoka pesen ljubezni, združene z domovino — in rodoljubljem:

Solze 'z ljubezni so do tebe vroče,
Iz domovinske se ljubezni lile.

Kje vi najdete — navedem še en primer takó — kratko in jasno izražen pesimizem civilizovanega društva in uk: vrnimo se k naravi, kakor v Prešernovem sonetu:

O Vrba! srečna draga vas domača.

Učil se je Prešern tudi pri drugih Slovanih, kolikor je bilo takrat mogoče. Občeval je s Čelakovským, potem s Poljakom Korytkom, prestavil celó en Mickievičev sonet v nemščino, s Stankom Vrazom so ga vezale navzlic ostremu epigramu prijateljske vezi. Poznal je Prešern tudi zapadno-slovanske učenjake, ali o slovanstvu si je ohranil trezne nazore, katere je zgodovina popolnoma opravičila. Naš narod bi se pri že takrat obstoječih razmerah samostalno razvijal, če tudi ne bi imel Prešerna. Bodimo pa radi, da smo dobili takoj v dobi slovanskega prerojenja pesnika, kakoršnega zastonj iščemo takrat med Čehi in rekel bi do danes med brati na jugu.

Prešern je povsod klasik v pravem pomenu besede po svoji vsebini. Kaj pa naj rečem o obliki? Mislím, da mi ni treba o tem dolgo govoriti. Kdor bi hotel učiti poetiko po dobrih primerih, naj vzame Prešernove poezije in v tej mali knjižici nahaja skoro vse metrične oblike, skoro vse vrste liričnega in epičnega pesništva v največi pravilnosti in dovršenosti. Ako se nemškemu prestavljalcu ni dopal »Krst pri Savici« kakor epična pesen, moram pač vprašati: Kaj more biti predmet poeziji, če ne junak in junakinja, ki žrtvujeta svojo srečo višim idealom?

Vse to nam dokazuje tudi velikanske zasluge Prešernove za slovenstvo. One pa se nam pokažejo še večje, ako pomislímo, kedaj in v kakih razmerah je Prešeren pesnikoval. Mož, ki je imel svetovno obzorje, pel je nemnogim prijateljem, ki so ga prav razumeli, in še ti so mu skoro umrli, merodajna večina pa se je k njemu filisterski obnašala ali ga celo sovražila in preganjala. Ne slave, še manj pa dobička mu je mogla prínesti delavnost na našem slovstvenem polji. Njegove nemške pesni in prestave svojih lastnih nam pa dokazujejo, kako gladek mu je bil tudi nemški verz in da bi gotovo lahko našel slavo drugod. Koliko znamo enakih primerov, saj še so celo Srbi dali Nemcem naše dobe Štefana Milova! Ali Prešern je v resnici čisto in brezkoristno ljubil svojo malo domovino, svoj nepoznani narod, svoj zaničevani jezik, o katerem sam pravi, da ga pri gospodi le sluge go-

vore. In vendar je on izražal v njem najvišje misli, ki bi bile na čast vsakemu svetovnemu jeziku: Prešern je slavec, ki je pel, kakor mu je Bog grlo stvaril in ne, kakor so ga učili.

In kako je pel! Kaj je bilo pred njim in kak pesniški jezik nam je on stvaril? Ne iz ničesar — to bi bila kriva trditev — ampak ravno Prešern nam je dokaz, da je naš narod navzlic vsem tujim vplivom, kakoršni so po našem položaji celó naravni, ohranil rekel bi dušo slovanskega jezika in svojo narodnost, vendar to, kar nam daja Prešern, mogel je iz tega jezika stvariti le genij. Ni zastonj pisal l. 1858. v »Slov. Glasnik« mož, ki je imel že gotovo takrat zadosti kritičnega duha, saj je danes evropejski fizik, prof. Stefan namreč: »čudimo se cvetlici, ki se je na mah odprla, od nje pa nismo videli ne debla ne korena.«

Koliko truda danes stane vsakega začetnika v tej ali oni stroki in v kako zaslugo štejemo vsakemu, ki nam je najprej skrpal to ali ono učno knjigo, o kateri lahko vé, da je ne dela zastonj! Prešern pa je izlival svoja najglobokejša čuvstva v oblike svoje materinščine, da si sam niti ni hotel slišati o tem, da bi naš jezik mogel kedaj priti v urade in javno življenje. Kakor pri Čehih Dobrovský tako je tudi Prešern umrl z zavestjo, da naš jezik nima nikake posebne bodočnosti.

Če po takem premislimo, da danes vender ni okraja v slovensko-avstrijskih deželah, kjer bi slovenščina vsaj principijalno ne bila v sodnijah pripuščena, tedaj pač lahko rečemo, da smo v kratkem času jako napredovali:

Seme, ki zasejal si ga, že gre v klasje veselo.

Prešern je po takem naš opravičen ponos pred svetom in med nami, naš buditelj in učitelj, prerok in porok lepših dni.

Čudno je vprašanje, katero hočem zdaj staviti, ali ono je tukaj na mestu. Poznamo in čislamo li Prešerna tak, kakor on zasluži? Odgovarjam na to odločno: ne! Teško je verjeti, da se je kedaj koli primerjal Vesel Koseski Prešernu ali celo stavil više njega; čudiš se, ako se o Prešernu le tak mimogrede govori, ne samo v starših člankih, ampak celo v najnovejših šolskih knjigah, kjer je Prešernu odmerjeno skoro enako mesta s pisatelji, o katerih velja njegova zabavljica:

Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
Ak klasik bil bi vsak pisár, kdor nam kaj kvasi.

Če se pa ogledamo, koliko je razširjen Prešern med našim narodom, tedaj pač smemo trditi, da ga niti vredni nismo. Nikoli ne pozabim, v kaki zadregi sem bil enkrat v jako rodoljubnem slovenskem

trgu, ki ima vse više posvetne gospodske. Dobil sem nenadoma nalogu, naj deklamiram nekaj iz Prešerna. Dolgo sem iskal in na konci sem našel eno izdajo pri nekem starem — obrtniku. Smešno je res, da nam naši potujoči podlistkarji kakor posebnost pripovedujejo, ako je kje kaka dama Prešernova čestilka. Jaz mislim, da se to samo ob sebi razume; če se pa posebe navaja, je samo dokaz naše nemarnosti.

Mnogo je kriv tega tudi oni del našega razumništva, ki je poklican, da čuva velikost in tradicije Prešernove. Je li pa dostojna že po zvanosti Prešerna izdaja, kakoršna se *per nefas* še danes tiska? In kar še je hujše: mož, katerega moramo drugači visoko spoštovati ko pesnika in pisatelja, je naproti vsaki navadi v omikanem svetu prekrstil in tako popravil našega mojstra pevca, da moramo kar strmeti. Skrajni čas je že, da se izbriše ta pregreha in da bo Prešern dostopen celo za nekaj desetic širokim krogom v svoji pravi podobi. Več spoštovanja takim pisateljem kakor je Prešern in ne bo treba misliti o časopisih, ki naj določijo našo pisavo!

Cenimo sploh Prešerna, bodi nam svet njegov spomin! Jaz si ne morem misliti hujše nesreče za naš narod od te, da on ne bi čutil velikosti Prešernove, da se ne bi navduševal za njegove ideale. Posebno jaz tega ne pričakujem od akademične mladine, ki ga vendar skoro leto za letom slavi.

Danes je devetdesetletnica Prešernovega rojstva. Že pri konci vsakega desetletja gledamo radi nazaj in naprej. Iz preteklih mi lahko črpamo lepša upanja za bodoče. Črez deset let bomo pa celo na pragu novega stoletja. Ne bi li mogel takrat naš narod pokazati, da spoštuje svoje zaslužne može in da si hoče priboriti, opiraje se na nje, več pravic in več zaslug?

Mi živimo tukaj oddaljeni od vsakdanjih domačih preprirov, malenkostnih skrbij in razmer. Mi se lahko hladnokrvno prepričamo, da narodi ne živé samo od politike, še manj pa od politikanstva. Na mejah in na tujem se je porodila že marsikatera misel in marsikatero podjetje, ki je bila v korist celemu slovenstvu. Naj ne bo tudi današnja Prešernova slavnost brez nasledkov!

Recimo sebi in svojim rojakom v domovini: ne drobite svojih močij, ne mislite samo o tem ali onem moži, ki je v kateri deželici ali v katerem okraji imeniten, ampak spominjajte se tudi onih, ki so prava dika vsem Slovencem: njim stavimo primerne spomenike!

Za Vodnikom naj dobi bela Ljubljana od vsega slovenskega naroda še Prešerna. Kakor je vzvišen Prešern nad njim po svoji velikosti, takoršen naj bo tudi njegov spomenik. Veliko delo potrebuje

mного časa, ali če se skoro začne in dosledno nadaljuje, lahko se dožene in dobili bomo spomenik, ki bo vreden Prešerna in nam na čast. Naj se odkrije čez deset let v srci našega narodnega življenja nov znak duševnega edinstva našega po zgodovini in okolnostih razkosa-nega naroda. Upajmo, da bomo takrat lahko pokazali našim bratom iz juga in severa, da se zavedamo in živimo, da je Slovenec sicer zvest svojemu vladarju in državi, s katero so zvezane njegove osode, da spoštuje pravo omiko, ali da je močen jez, ki deli nemštvo od Adrije. Med drugimi naj vodi tedaj tudi ta misel naše prihodno delovanje in gotovo bomo pozdravljajoči novo stoletje lahko še z večim in opravi-čenim navdušenjem klicali: »Slava Prešernu!«¹⁾

Ne očitaj!

Ne očitaj, dèkle zorno,
Da po drugi hrepenim:
Tvoje le srcé je borno,
Tebi sámí jaz živim!

V lesu vetra dih šepetá,
In šumeva v dohu vir:
Moje ti izvòr si sreče,
Dèkle, ti moj sladki mir.

Kar je zvezd na jasnem nebi,
V srci mojem je željá —
Vse pa družíjo se v tebi,
Rádost mojega srcá!

Kar le živel, kar še ljubíl,
V tebi živel bom, imél,
Kar trpél bom, kar izgubil,
S to izgubo bom trpél . . .

Vzklije cvet in cvet usalne,
Kar rodi se, to miní —
A ljubezen, kamor dahne,
Žítje vzbujá in živí!

Kot iz debla vej vrhovi
V rásti nárazen hité:
Glej, takó usode dnovi
Naju, dèkle, razzdružé.

Nem tedaj jaz sanje zláte,
Nem ostavim sreče soj,
Nánjo le spomin in náte
Vzel v življenje bom s seboj.

Srečna lahko si brez mene;
A brez tebe jaz? . . . Nikdár!
Hip iz srca bol prežene,
Hip vzbudí spet nov vihar!

A doklèr srcé mi bílo
Mučeno od bolečin:
Tvoj spomin mu bo tešílo,
Prèšle sreče ljub spomin . . .

Ne očitaj, dèkle zorno,
Da po drugi hrepenim:
Tvoje le srcé je borno,
Tebi sámí jaz živim!

T. Br.

¹⁾ Odbor »Pisateljskega podpornega društva« je že sklenil, da prične nabirati do-neske za Prešernov spomenik in bode skoro razglasil dotični poziv. Ured.